

PRZEWROTNY (133) *ai*

przewrotny (132), **przewrotni** (1) *HistAl*.

e oraz o jasne.

comp przewrotni(e)jszy (1).

sg m N przewrotny, przewrotni (21). ◇ *G* przewrotn(e)go (11). ◇ *D* przewrotn(e)mu (1). ◇ *A* przewrotn(e)go (5), przewrotny (1). ◇ *I* przewrotnym (7). ◇ *V* przewrotny (6). ◇ *f N* przewrotną (8), przewrotn(a) (1). ◇ *G* przewrotn(e)j (6). ◇ *D* przewrotn(e)j (1). ◇ *A* przewrotną (1). ◇ *I* przewrotną (3). ◇ *L* przewrotn(e)j (2). ◇ *n N* przewrotn(e) (1). ◇ *G* przewrotn(e)go, przewrotni(e)jsz(e)go (2). ◇ *A* przewrotn(e) (1). ◇ *L* przewrotnym (2). ◇ *pl N m pers* przewrotni (13). *subst* przewrotn(e) (8). ◇ *G* przewrotnych (16). ◇ *D* przewrotnym (2). ◇ *A m pers* przewrotné (4); -é (3), -(e) (1). *subst* przewrotn(e) (3). ◇ *I m* przewrotn(e)mi (3). *f* przewrotn(e)mi (1) *Leop*, przewrotnymi (1) *KwiatKsiąż.* *n* przewrotnymi (1). ◇ *V m pers* przewrotni (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII (z Cn) – XIX w.

1. *Odwrócony, ułożony odwrotnie; inversus, perversus Cn (1)* : Praeposterus, Perversus, qui rerum ordinem conturbat, aut in quo ordo est conturbatus – wspaczny, przewrotni. *Calep* 838a.

2. *Obracający się, toczący się; przen (1)* : [Fortuna] Zdradliwa nieśćtateczna bo ná kole łtoi/ Przewrotnym/ nie dufay iey rádáć wiele broi. *CzahTr* L4v.

3. *Źle postępujący, grzeszny, nieszczery, wykrętny, fałszywy, podstępny, zdrażliwy; perversus PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz, Cn; versutus Vulg, PolAnt, Calep; impius Vulg, PolAnt; pravus Calep, Vulg; dolosus, malus PolAnt; inversus Cn (111)* : Pravus – Krzywy, złośliwy. Per translationem accipitur pro malo et vitioso. Przewrotni. *Calep* 846a.

a. *O ludziach (i wyjątkowo o istotach nadprzyrodzonych) (76)* : O przewrotni rayce/ ij tzo czynicie *OpecŻyw* 83; *SekłWyzn* Gv; *RejKup* d5v; *KrowObr* 242v; Niecierpliwy człowiek łpráwi głupstwo: á mąż przewrotny/ wśfem nienawifny iefth. *Leop Prov* 14/17; Człowiek opiły przewrotnym iefł [praevaticatur] á hárdy nie oftoi się w łwym mieśzkániu *BibRadz Hab* 2/5, *Deut* 13/13, *Prov* 2/15; bo gdy Kápłan Ołtarzowi/ to iefł Zakonowi rośkázowác chce/ tráći Kápłáńftwo y odłzczepieńcem przewrotnym zołtawa *OrzRozm* E3v; *BielKron* 185; Apóstoł piśze iáką burdę máią Anyeli łwięći z duchy przewrotnemi *RejAp* CC2v; *WujJud* 138v; *BudBib Prov* 7/11; o Pietrze przewrotny/ wźák cie ma lud ten głupi zá łwiętego. *SkarŻyw* 372; *NiemObr* 13; Wyzwolcie się od te⁸⁰ narodu przewrotnego. (*marg*) odłączcie się od tych którzy nie wierzą w Chriřtuřá. (–) *WujNT Act* 2/40.

W połączeniach szeregowych (6): Oczy głęboke w czele lezące, znamio(nują) człowieka [...] przewrotnego, złońnego, zazrzywego, łącznego ku poładzeniu, długo gniewnego, wymyřka złych rzeczy, [...] *GlabGad* N6; takowa [niewiasta] bywa [...] łmiała na rzeczy mężom przywoite, łwadliwa, barzo chytra, przewrotna, zwodnicza teź pořpolicie bywa. *GlabGad* O5, P5; bo ten lud iefł bárzo przewrotni/ złořciwy y łmrodliwy y bogu bárzo mierżiony *HistAl* M4; *Mącz* 488c; Drugie pomnimy/ iáki iefł chytry/ biegly/ á przewrotny łprzećiwnik náłz *RejPos* 332v.

W przeciwstawieniach: »nalepszy, poczciwy, prawdziwy, sprawiedliwy ... przewrotny« (4): A z człowieka nalepřzego Wnet uczyni [łakomstwo] przewrotnego. *BierRozm* 16; Wyzwała duřze łwiádek prawdziwy/ á człowiek przewrotny opowieda kłámftwo. *BibRadz Prov* 14/25; Pan bowiem

Íprawiedliwych ná wÍzelki czas bróni/ A przewrotné zlé ludzi cícha pómÍta góni. *KochPs* 3; A tu cíe iuż Bog żegnay krayno cnotliwa/ Ludzieć w tobie przewrotni lámás ty pocźciwa. *CzahTr* I2v.

Wyrażenia: »przewrotny kusiciel, szatan« [szyk 1:1] (1:1): *RejAp* 34v; Abowiem nász Nieprzyaciół/ zły duch, przewrotny kuśiciel/ pokufy nam ciężkie Ítroi *ArtKanc* M19v.

»przewrotni (przewrotny) (są a. jest) ludzie (a. lud), przewrotny (jest) człowiek« = *perversus homo* *Modrz* [szyk 15:10] (18:7): *GlabGad* N2, N6, P5; *BierRozm* 16; *HistAl* M4; *MurzNT* 51; *KromRozm II* v4; *KromRozm III* A6; *LubPs* gg4v; A dla thego Sędzia ma pilnie przeÍtrzegáć/ áby przewrotni ludzie/ ládá iákíey przyczyny wrzucenim/ drogi do tego nie zágradzáli/ żeby [...] *GroicPorz* cc3v; *KrowObr* C2v; *RejWiz* 77 marg, Dd2v; á káżdą Ípráwę ludzi przewrotnych będę miał w nienawiści *BibRadz Ps* 100/3, *Prov* 14/25; *BielKron* 7; Erálmus takíeż pírze/ [...] że był náder złośliwym á przewrotnym człowiekiem. *WujJud* 7; *RejPosWstaw* [110³]v; *ModrzBaz* 95; *KochPs* 3, 85; *BielSjem* 5; *Phil* N3; *WujNT* 532; *CzahTr* I2v.

»przewrotny złośnik« (1): A w pocźciwey przygodzye wżdy vmie porádzić/ A przewrotnym złośnikom íż fie nie da zdrádzić. *RejWiz* 63.

Szeregi: »przewrotny, (a) chytry« [szyk 2:1] (3): Sthan przewrotnych á chitrich ludzi. *RejWiz* 77 marg, Dd2v; *Calep* 1115a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»przewrotny, (a) fałszywy (a. fałeczny)« [szyk 1:1] (2): yedno opífuye [*Juda Tadeusz*] fáłfíywe á przewrotne vczyćyele álbo kácerze *KromRozm II* e4v; *LubPs* gg4v.

»hardy i przewrotny« (1): Bo hardzi i przewrotni jego [*Priama*] synaczkowie *KochMon* 22.

»niepobożny i przewrotny« (1): Abowiem prorocy [...] do wżyftkich niepobożnych y przewrotnych ludzi wielkiego Ítanu mowili/ [...] *KrowObr* C2v.

»nieprawy a przewrotny« (1): Abyście byli bez przygány/ y Ízczyrzy/ dzieći Boże nie nagánione/ wpośzrodku rodu niepráwego á przewrotnego [*pravae et perversae*]. *BudNT Philipp* 2/15.

»niewierny i przewrotny« = *incredulus et perversus PolAnt, Vulg; infidelis et perversus Vulg* (5): o rodzaju niewierny i przewrotny (*marg*) zawíly (–) pokířz będę zwami *MurzNT Matth* 17/16; *BibRadz Matth* 17/17[16]; *BudNT Matth* 17/17[16]; *WujNT Matth* 17/17[16], *Luc* 9/41 [*zawsze przekład tego samego tekstu*].

»przewrotny a obłędny« (1): Gdyż w pírwfým Íwym pocźcyu Íącíy przewrotnemi A z żywotá mátki Íwey w złości obłędnemi *LubPs* O3v.

»śmiały i przewrotny« (1): tze mułz ty tedy/ íeśtéś ták Ímiały/ y ták przewrotny? Íż Íłowá Duchá Świętego/ wíęcý ku íednym ludziom wiernym Ítofuíełz/ á nířli ku drugim? *KrowObr* 224v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»przewrotny a wszeteczny« (1): O których [*rzeczach*] potym przewrotni á wÍfeteczni ludzie Ípirác Íye [...] zácźeli. *KromRozm II* v4.

»wykrętny abo przewrotny« (1): Złość/ która teź w Íobie zámyka nieřczyrość á odmiennóć vmyřlu/ y przewrotnóć która z niey pochodzi/ zowíemy póřpolicie człowieka tákiego wykrętnym ábo przewrotnym *RejPosWstaw* [110³]v.

»zły (a. złośliwy), (i, a) przewrotny« = *pravus et perversus Vulg* [szyk 6:2] (8): Íżeście grzełzni/ íżeście rodzay złořliwy y przewrotny *KrowObr* C2v; *WujJud* 7; Pokarz íáwnie przewrotné zlé ludzi/

żadnému Nie ćierp/ ani okázuy łáfki niezbożnému. *KochPs* 85, 3; *Phil* N3; *OrzJan* 116; *WujNT Philipp* 2/15; niemogę fie záttrzymać z onym ferdecznym ku tobie áffektem/ który niekiedy porużył choć złego á przewrotnego Proroká Báláámá. *PowodPr* 4. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Iron.; w *przeciwstawieniu*: »przewrotny ... Innocentyjus« (1): fkoró który Papieżem zoštał/ nátychmiałt sobie imię włafne odmienił/ á infzym fie imieniem zwác kazał. Iefli był przed tym złośliwy/ tedy fie kazał zwác Bonifácýus. [...] Iefli przewrotny/ tedy Innocentyus [od „innocens” ‘uczciwy’]. *KrowObr* 34.

W przen (1) : Gdy od zbáwienia wšytkich nas/ wynidzie tyšiac y piéc fet lat. Lato óme óšmdziešiate/ Będzie káždemu bárzo džiwné: Bo iefli tam tego roku šwiát niezáginié: Tedy więc wšytko ná fwiećie opak popłynie. Y poki przewrotny šwiát trwać potym będzie: Pothy płaczu/ głódu/ będzie pełno wšzędzie. *LeovPrzep* Fv.

a. *W funkcji rzeczownika* (12) : BLogóšłáwiony tho mąż/ który nie odšedł zá rádá przewrotnych *Leop Ps* 1/1, *Prov* 22/5; Przewrotny trudno ma być nápráwiony *BielKron* 79; Bo náuczáią niepráwošci vftá twoie/ á obierałz ięzyk przewrotnych. *BudBib Iob* 15/5; *SkarJedn* 32; Mąż okrutny/ ręki krwáwéy/ Nigdy twarzy twéy łáfkwéy Nie ma vznác: tegóž/ Boże/ Y przewrotny czekác może. *KochPs* 7, 142, 150, 184.

W przeciwstawieniach: »dobry, sprawiedliwy, [šwięty] ... przewrotny« (2): Przyymi záwŹe wdziécznie dobre^o/ Ale šię chroń przewrotnego *BierEz* Iv; Praca fšprawiedliwego/ żywot mu przynoši/ Przewrotny fwe dochody/ ku fwey ftrácie noši *BielKom* B7; [S fwięty m/ fwięty m fie sftániefz/ á s przewrotnym fšprzewrotniefz. *GrzegŹarnPos* 1582 683 (*Linde s.v. przewrotnieć*)].

Szereg: »przeciwny ni przewrotny« (1): Nie day fie zemnie ćiefzyć przeciwnemu/ Ni przewrotnemu. *GrabowSet* M4v.

b. *O działaniach i cechach ludzkich (też wyjątkowo istot nadprzyrodzonych)* (34) : Ty wołałz ná złošciwego áby przeštał fwey złošci/ A w oney náđeŹey myfli fwy chćiwošci *LubPs* R4; *KwiatKsiąž* F2; *WujJudConf* 63; *CzechRozm* 30v; Pychá iefł przewrotna przewyŹšzánia w ktoreykolwiek rzeczy chęc/ z náđeŹošciá fercá/ á vmyslem wzgárdzenia drugich złączóná. *ModrzBaz* 58v, 87, 96; iáko źrzetelnie ten Óćiec pychę/ y przewrotne obyczáie zmyflonych duchownikow wymálowáł. *NiemObr* 155.

W połączeniach szeregowych (2): *GlabGad* N2v; wiele fie teŹ złych á przewrotnych y karánia godnych rzeczy dzieie *ModrzBaz* 5v.

Wyrażenia: »chytrošć przewrotna« (1): á ináczey thedy nie iefł mądrošć/ ále chytrošć przewrotna. *GórnDworz* Hh6.

»przewrotna(-y) (jest) myšł, umyšł, zmyšł« = *cor malum PolAnt*; *cor malignum Vulg* [szyk 5:2] (4:2:1): Abowiem myfli fercá ludzkiego przewrotne fá od młodošci iego *BibRadz Gen* 8/20; *BibRadz* 4.*Esdr* 3/26; O przewrotneŹ to fá tákowe rády á myfli wáŹe/ ktorými ták zwodzicie lud moy. *RejPos* 189; *SkarJedn* 96; ábowiem iefłtem mędrŹy nád te/ ktorzy PiŹiftráteŹowego przedfiewięžicia y przewrotnego vmyšłu nie doŹzli *Phil* N3, Sv; nie ráczże mię zoštáwić w myšli przewrotney *LatHar* 588; [gdyŹ on [Bóg] wiárá ferc ludzkich włáda á nie wdziéczniki prawdy fwey w przewrotny zmyfl podawa *Respons* C3v].

»przewrotny wykręt« (1): z których [sporów o słowa] pochodzą zazdrości/ łwary/ bluźnierstwa/ złe podejrzenia: przewrotne wykręty [conflictationes] ludzi wmyśłu skązonego *WujNT 1.Tim 6/5*.

»przewrotna zdrada« (1): Pátrzayże tu niewieściey/ tey przewrotney zdrády *HistHel Dv*.

Szeregi: »głupi, przewrotny« (1): Bo nic niemálz głupźzego/ nic przewrotnieyźzego [stultius nihilque perversius] iáko wyrok wczynić/ ktorego przyczyny ábo niewieź ábo nierozumieź. *ModrzBaz 88*.

»zły a przewrotny« (1): Kácerzomći przywoita kołcyoł tągác/ [...] złych á przewrotnych rzeczy wczyc *KromRozm I O4v*. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

W przeni (12) :

W przeciwstawieniu: »przewrotny ... prosty« (1): Przewrotna iest drogá ludzi niektorych y obłędna/ ále człowieká czyłtego profta iest śpráwá. *BibRadz Prov 21/8*.

Wyrażenia: »przewrotna (jest) droga« [szyk 4:3] (7): Przewrotna drogá mężowá/ obca iest: ále ktory czyłty iest/ profty á dobry wczynek iego. *Leop Prov 21/8*; Kthory chodzi profto/ zbáwion będzie: ktory przewrotnemi idzie drogámi/ zá raz vpádnie. *Leop Prov 28/18*; *BibRadz Prov 21/8*; *BielKron 42v*; *WujJud ktv*; Oduśc wyłtępki/ zwieź z drogi przewrotney/ W złościách nieśkrotney. *GrabowSet M3, P3v*; [WerReguła 114].

»język przewrotny« (1): Y przyrownywa thákowe iádowite kłámftwo ięzyká przewrotnego y z náuká iego/ ołtrym á przenikájącym łtrzáłom *LubPs cc2*.

»serce (jest) przewrotne« [szyk 2:1] (3): *LubPs gg4*; Przewrotne iest ferce ludzkie/ á ku wybaczeniu trudne *WujJud 105*; *CzechEp 244*.

»usta przewrotne« (1): mąż nieuzyteczny/ ydzie włtámi przewrotnymi *Leop Prov 6/12*.

Szereg: »przewrotny i obłędny« (1): *BibRadz Prov 21/8* cf *W przeciwstawieniu*.

4. Nieprawdziwy, niewłaściwy, niesłuszny, mylny (17) : y z was łámych powłtáná mężowie mowiący rzeczy przewrotne *CzechEp 352*; Nád to łłowá one/ A Bogiem było ono Słowo/ Czechowić ták wywroćić głożá łwá przewrotná wśiłuie: Iż Ian S. muśiał był nápiłác/ A Boża byłá oná mowá. *WujNT przedm 7*.

W przeciwstawieniach: »przewrotny ... dobry, zdrowy« (2): *KwiatKsiąż A2*; Przypomina Tymotheuszowi dáne rołkazánie/ áby niektore odwoźił [Tymoteusz] od náuki przewrotney/ á zdrowá im podawał. *WujNT 1.Tim 1 arg*.

Wyrażenia: »nauka przewrotna« [szyk 6:3] (9): *KromRozm II o4*; *KromRozm III H2v*; *KrowObr 31v*; Iest tedy tá Kabálá nic inego iedno wielki błáđ/ á przewrotna y łzkodliwa nieiáka náuká/ ktora łłowá/ imioná/ známioná píłmá łwíętego/ ináczey wywráca niż trzebá *BielKron 46, 46*; *KwiatKsiąż A2*; y boiác łię bieglóści w náuce przewrotney onego Heretyká: wdał łię [Aleksander] ná modlitwę y połty *SkarŻyw 390*; *WujNT przedm 25, 1.Tim 1 arg*.

»przewrotny wykład« (5): *KrowObr 143, 179v*; *ModrzBaz 100*; tedy łwym przewrotnym wykładem záwieráią [księża papiescy] forę prawdy *CzechEp 251, 244*.

Szeregi: »chytry a przewrotny« (1): chytre á przewrotne Proroctwo [...] wydał [prorok] *PowodPr 4*.

»przewrotny a (i) fałszywy« [szyk 1:1] (2): A widziłz iuź łwoy fáłzywy y przewrotny wykład píłmá łwíętego? *KrowObr 179v, 31v*.

»obłądliwy albo przewrotny« (1): Aby nas nye vnošil ledá wyátr náuki obłądliwey álbo przewrothney. *KromRozm III H2v*.

»zły (a. złośliwy) a przewrotny« (2): A w naukach dobrych yelližeby kto z młodości nie był wyćwiczon/ albo yesližeby lię w teyże złośliwymi a przewrotnymi [*naukami*] napuřzył tedy [...] *KwiatKsiąż A2*; ktorzi złym á przewrotnym wykładem wielkie zarázy dobrym obyczáiom przynofzá. *ModrzBaz 100*.

5. Zmienny (3) :

Wyrażenia: »przewrotne czasy« (1): ktory [*cesarz Karol*] tákich nieprzeřpiecznych y przewrotnych czáfow/ ná Ceřárřtwie będąc/ vczćiwá náuká Praw/ y tudzież řtolec Kořćiołá Rzymřkiego/ w cále záchował *LeovPrzep C2*.

»szczęście przewrotne« (1): LOKIETEK cny/ WLADZISŁAW/ po řzcześćiu przewrotnym/ Ořtał řie zás ná Páńřtwie *KlonKr wstęp A3v*.

a. *Łatwo odmieniający swój wygląd zewnętrzny, formę, postać* (1) : Versipellis, Astutus, versutus, simulandi quidvis, et dissimulandi artifex – Przewrotni. *Calep 1115a*.

Synonimy: 3. *błądny, chytry, dwoisty, fałszywy, farbowany, kłamliwy, łżywy, nieprawy, nieszczyry, obłudny, omylny, pokryty, sztuczny, ubarwiony, zakryty, zdradliwy, zły*; 4. *fałszny, fałszywy, kłamliwy, niczemny, nieodpowiedni, nieprawdziwy, niesłuszny, niewłasny, obłudny, omylny, zmyślony*.

Cf **NIEPRZEWROTNY, PRZEWROTNIK**

ALKa